ASPI | Afarand Scholarly Publishing Institute; Turkey
ISSN: 2538-4384; Geographical Researches. 2024;39(3):355-367 10.58209/geores.39.3.355

Providing a Suitable Model for Empowering Informal Settlements in Herat, Afghanistan

ARTICLE INFO

Article Type
Original Research

Authors
Pouya J.A.[1] *PhD*
Shokouhi M.A.[1]* *PhD*
Khakpoor B.[1] *PhD*

How to cite this article
Pouya JA, Shokouhi MA, Khakpoor B. Providing a Suitable Model for Empowering Informal Settlements in Herat, Afghanistan. Geographical Researches. 2024;39(3):355-367.

[1]Department of Geography and Urban Planning, Faculty of Literature and Humanities, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran

Correspondence
Address: Department of Geography and Urban Planning, Faculty of Literature and Human Sciences, Ferdowsi University of Mashhad, Elm Square, Azadi Square, Mashhad, Iran. Postal Code: 9177943356
Phone: +98 (51) 38805277
Fax: +98 (51) 38796826
shokouhim@um.ac.ir

Article History
Received: June 20, 2024
Accepted: September 8, 2024
ePublished: September 29, 2024

ABSTRACT

Aims Informal settlements pose a major challenge for transitional cities, as their lack of infrastructure and urban services creates adverse living conditions for residents. This study aimed to identify an effective model for empowering informal settlements in Herat.

Methodology Conducted as a qualitative study in Herat, Afghanistan, in 2024, this research employed in-depth, semi-structured interviews as the primary data collection method. MAXQDA software was used for qualitative content analysis. Data was gathered through semi-structured interviews with experts, managers, and personnel from governmental and international organizations engaged in urban management. Open, axial, and selective coding techniques were applied for data analysis.

Findings Analysis of the data resulted in 198 open codes and 69 conceptual codes, organized into 11 subcategories and two main categories. The first category, the "policy-making domain," encompassed five subcategories: legislation, residence formalization, integrated planning, coordination and mobilization of community organizations, and mechanisms for institutional coordination. The second category, the "executive domain," included six subcategories: institutional and managerial aspects, socio-cultural and legal factors, physical development, provision of essential services, resident empowerment, and local economic strengthening.

Conclusion Empowering informal settlements in Herat requires a dual-domain model, integrating both policy-making and executive domains, each with multiple dimensions addressing the various needs within these areas.

Keywords Empowerment; Informal Settlements; Herat

CITATION LINKS

[Adel Mehraban, 2015] A review of qualitative content analysis and ...; [Asadi Mahalchali, 2014] Explaining the principles and methods of empowering people in local communities in ...; [Beidi Gharaghyeh & Arbabi, 2022] Empowering informal settlements by emphasizing the social capital ...; [Cowan, 2005] The dictionary ...; [Daviran *et al.*, 2013] Urban integrated management in arranging of ...; [Ganjloo & Saeedi Mofrad, 2019] Role of non-governmental organizations and local communities ...; [Gharkhlo & Mire, 2007] Social empowerment, a way for marginalization ...; [Golafshani, 2003] Understanding reliability and validity ...; [Hashempour *et al.*, 2022] Social empowerment in informal urban ...; [Iran doust, 2011] Review the short experience of empowering the informal settlements ...; [Jalili Sadrabadi *et al.*, 2023] Review of policies and regulations for the organization of informal settlements in Iran and the presentation of a legislative draft ...; [Kigochie, 2001] Squatter rehabilitation projects that support home-based enterprises create jobs and ...; [Lallana, 2012] Challenges of IDP ...; [Lincoln & Guba, 1985] Naturalistic ...; [Loda *et al.*, 2013] Herat strategic masterplan a vision ...; [Ministers, 2024] Legal affairs of ...; [Mohammadi Doost *et al.*, 2018] Urban management in urban poor settlements assess the role of empowerment with emphasis on the wishes ...; [Morgan, 2016] Participation, empowerment and capacity building: Exploring young people's perspectives on the services provided ...; [Moshiri *et al.*, 2013] The position of social capital in empowering and organizing ...; [Moshkini *et al.*, 2013] Residence security, the organization key to informal settlements case study: Tehran metropolis district (Eslamshahr ...; [Najafi Kani & Hamidi, 2021] Challenges and strategies of spatial development of informal settlements in ...; [Narayan, 2002] Empowerment and poverty ...; [Nguyen *et al.*, 2015] Citizen participation in city ...; [NIBP, 2011] Capacity development ...; [OCHA, 2022] Afghanistan: Informal settlement assessment-Trends analysis between ...; [Pietro *et al.*, 2006] A home in the city: UN millennium project report on ...; [Pourmohammdi & Oskouee, 2024] A meta-combination of studies on the ...; [Pourrajabi & Majdi, 2023] The role of government economic support in ...; [Shamai & Pourahmad, 2005] Urban improvement and renovation ...; [Sharifnia *et al.*, 2011] Improvement and organization of informal habitation with emphasis on economic, social, anatomical and environmental indicators ...; [Shieh *et al.*, 2011] The process of formation and expansion of informal settlements Case ...; [Tawakoli Nia *et al.*, 2013] Empowerment of informal settlements based on the ...; [UN-Habitat, 2015] State of Afghan ...; [UN-Habitat, 2016] Inter-agency durable solutions initiative: Profile and response plan of protracted ...; [UNHCR, 2024] Spatial profiling of Herat ...; [University of Florence, 2013] Herat strategic masterplan: A vision ...; [Zhou & Wang, 2011] Spatial-temporal dynamics of urban green space in response to rapid ...;

Copyright© 2024, the Authors | Publishing Rights, ASPI. This open-access article is published under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License which permits Share (copy and redistribute the material in any medium or format) and Adapt (remix, transform, and build upon the material) under the Attribution-NonCommercial terms.

ارایه الگوی مناسب توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی شهر هرات، افغانستان

جلیل‌احمد پویا PhD
گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران
محمداجزاء شکوهی* PhD
گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران
براتعلی خاکپور PhD
گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران

چکیده

اهداف: سکونتگاه‌های غیررسمی، چالشی اساسی در شهرهای در حال گذار هستند که با کمبود زیرساخت‌ها و خدمات شهری، شرایط نامناسبی را برای ساکنین خود رقم می‌زنند. هدف از این پژوهش شناخت الگوی مناسب توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی شهر هرات بود.

روش‌شناسی: این پژوهش از نوع کیفی بوده و درسال ۱۴۰۳ در شهر هرات، افغانستان انجام شد. ابزار گردآوری اطلاعات، مصاحبه عمیق و نیمه‌ساختارمند بوده و برای تحلیل اطلاعات مستخرج، از روش تحلیل محتوای کیفی با نرم‌افزار مکس‌کیودا، استفاده شد. مصاحبه‌های نیمه‌ساختارمند با کارشناسان، مدیران و کارکنان نهادهای دولتی و بین‌المللی که در حوزه مدیریت شهری فعالیت می‌کنند، منبع اصلی داده‌های این پژوهش بود. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها، از روش کدگذاری باز، محوری و انتخابی بهره گرفته شد.

یافته‌ها: تحلیل داده‌ها منجر به استخراج ۱۹۸ کد باز و ۶۹ کد مفهومی شد که در ۱۱ مقوله فرعی و ۲ مقوله اصلی تقسیم‌بندی شدند. حوزه سیاست‌گذاری به عنوان یکی از مقوله‌های اصلی شامل مقوله‌های فرعی پنج‌گانه (تدوین قوانین و دستورالعمل‌ها، رسمی‌سازی اقامت و امنیت سکونت، برنامه‌ریزی یکپارچه، هماهنگی و بسیج نهادهای غیردولتی و ایجاد سازوکار به منظور هماهنگی نهادهای مربوط) بود. حوزه اجرایی به عنوان مقوله اصلی دوم نیز شامل مقوله‌های فرعی شش‌گانه (نهادی و مدیریتی، اجتماعی-فرهنگی و حقوقی، توسعه فیزیکی، ارایه خدمات اساسی، توانمندسازی ساکنان و اشتغال و تقویت اقتصاد محلی) شد.

نتیجه‌گیری: توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی شهر هرات، تابع الگویی است که همزمان به دو حوزه سیاست‌گذاری و اجرایی توجه داشته و در هر یک از حوزه‌های یادشده ابعاد متعددی را در بر می‌گیرد.

کلیدواژگان: توانمندسازی، سکونتگاه‌های غیررسمی، هرات

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۳/۳۱
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۶/۱۸

*نویسنده مسئول: shokouhim@um.ac.ir

مقدمه

رشد شهری با سرعت بی‌سابقه در سرتاسر جهان اتفاق می‌افتد [Zhou & Wang, 2011]. طبق آمارها، جهان در حال شهری‌شدن است [Tawakoli Nia *et al.*, 2013]. تا سال ۲۰۲۵، طبق برآوردهای بانک جهانی، ۸۸٪ از مجموع رشد جمعیت جهان در نواحی شهری وسیع اتفاق خواهد افتاد و ۹۰٪ از این رشد در کشورهای در حال توسعه جذب خواهد شد [Iran Doust, 2011]. سکونتگاه‌های غیررسمی به مثابه یکی از پیامدها و ویژگی‌های بارز شهرنشینی معاصر در کشورهای در حال توسعه بوده‌اند [Iran Doust, 2011].

توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی از دغدغه‌های عمده برنامه‌ریزان شهری بوده و تاکنون روش‌ها و دیدگاه‌های مختلفی که به منظور حل مشکلات ناشی از سکونتگاه‌های غیررسمی ارایه شده است با شکست مواجه شده‌اند؛ بنابرین راهبرد توانمندسازی به منظور تقلیل نابرابری‌های کالبدی، اقتصادی، اجتماعی و غیره امروزه در ادبیات سامان‌دهی سکونتگاه‌های غیررسمی در دنیا جایگاه بالایی دارد [Gharkhlo & Mire, 2007]. در رویکرد توانمندسازی سعی بر این است که با افزایش توانمندی‌های مردم، اولاً از نظر سطح زندگی شرایط آنها بهبود پیدا کند و مدار فقر و محرومیت آنها کمرنگ‌تر گردد [Morgan, 2016]. در لغت‌نامه شهرسازی توانمندسازی به معنای "افزایش توانایی مردم برای مدیریت زندگی خودشان" خوانده شده است [Cowan, 2005]. توانمندسازی مفهومی است که در بطن معنایی خود با مفاهیم دیگری همچون خودیاری، مشارکت‌داشتن، حق حاکمیت و همکاری‌های شبکه‌ای عجین شده است. توانمندسازی فرآیندی است که به بازتوزیع منابع و قدرت به منظور یاری‌رساندن به فقرا و آنها که از چرخه‌های پیشرفت بازمانده‌اند، یاری می‌رساند [Pourmohammdi & Oskouee, 2024]. در مجموع، توانمندسازی بسط توانایی‌های فقرا برای مشارکت، مذاکره، تاثیر، کنترل و مسئولیت‌پذیری نهادهایی است که بر زندگی آنها تاثیر می‌گذارند؛ این راهبرد به همراه ارتقای بهسازی محیط‌های موجود، بهترین وسیله برای راه‌اندازی فرآیند توسعه و سامان‌دهی است. صاحب‌نظران دو رهیافت کارآفرینی و حمایتی را برای توانمندسازی فقرا ارایه داده‌اند؛ در برخی از کشورهای غالباً پیشرفته، بر رهیافت کارآفرینی و در برخی کشورهای اغلب در حال توسعه، بر رهیافت حمایتی تاکید شده است [Pourrajabi & Majdi, 2023].

بر اساس برآورد UN-Habitat، سکونتگاه‌های غیررسمی پدیده‌ای است که بیش از ۵۰٪ ساکنان شهرهای کشورهای کم‌درآمد و ۲۰٪ ساکنان کشورهای میان‌درآمد را به خود اختصاص داده است [Shieh *et al.*, 2011]. مطالعه‌ای در سال ۲۰۰۹ به این نتیجه رسید که ۷۶٪ افغان‌ها آوارگی را تجربه کرده‌اند. اکثریت آوارگان زندگی پرخطری در مناطق شهری دارند زیرا به دنبال زنده‌ماندن در اقتصاد غیررسمی هستند. آوارگان داخلی، به‌ویژه زنان و کودکان، در معرض خطرات حفاظتی متعددی قرار دارند [Lallana, 2012]. بیشتر آوارگان در شهرهایی قرار گرفتند که از جمله مراکز مهم جمعیتی، اقتصادی و فرهنگی-تاریخی کشور به شمار می‌روند [UN-Habitat, 2015]. هرات بزرگ‌ترین شهر افغانستان بعد از کابل است [Loda *et al.*, 2013].

استان هرات دارنده بیشترین آوارگان داخلی است [UNHCR, 2024]. ۹۱٪ این آوراگان کسانی هستند که مجبور به ترک خانه‌هایشان شده‌اند [OCHA, 2022]. در سال ۲۰۱۵ هرات در صدر استان‌های میزبان برای آوارگان در افغانستان قرار داشت که تقریباً ۱۰٪ جمعیت آوارگان در این استان سکونت داشته‌اند [UN-Habitat, 2016]. شهر هرات از دهه ۱۳۷۰ به بعد، مرکز جذب مهاجران زیادی بوده است. سالانه تعداد زیادی از اهالی روستاهای مجاور استان هرات و یا آوارگانی از شهرهای هم‌جوار، به جمعیت این شهر پیوسته‌اند، وارد این شهر می‌شوند که باعث افزایش پدیده سکونتگاه‌های غیررسمی و مشکلات وابسته به آن شده است؛ این روند همچنان رو به افزایش بوده و بر نگرانی‌های حکومت مرکزی و محلی و نهادهای جامعه مدنی افزوده است. حل مشکلاتی با این حجم، نیازمند درک واقعی مساله و اقدامات عملی به منظور ارزیابی و بررسی شرایط کنونی بود. بنابر پژوهش‌های انجام‌شده عوامل متعددی برای عدم موفقیت و موثریت نظام مدیریت شهری وجود داشته است. این پژوهش به هدف تحلیل ارزیابانه وضعیت موجود و شناسایی الگوی مناسب توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی شهر هرات به انجام رسیده است.

روش‌شناسی

پژوهش حاضر از نوع کیفی بوده و در سال ۱۴۰۳ در شهر هرات افغانستان انجام شد. هرات در غرب افغانستان و هم‌مرز با جمهوری اسلامی ایران است [NIBP, 2011]. شهر هرات با مساحت ۱۲۰ کیلومتر مربع [University of Florence, 2013] دومین شهر بزرگ افغانستان است. طول مرز مشترک آن با جمهوری اسلامی ایران ۳۶۵ کیلومتر است. استان هرات در طول جغرافیایی شرقی ۶۳ درجه و ۱ دقیقه و ۱۲ ثانیه و عرض جغرافیایی شمالی ۳۴ درجه و ۳ دقیقه و ۴۸ ثانیه واقع شده و ۹۲۰ متر از سطح دریا ارتفاع دارد. جمعیت شهر هرات حدود یک صد هزار نفر است و این شهر به ۱۵ شهرستان تقسیم شده است. این مطالعه با هدف شناسایی الگوی بهینه توانمندسازی و ارایه راهکارهای عملی و مناسب برای بهبود شرایط زندگی ساکنان سکونتگاه‌های غیررسمی شهر هرات انجام شد. ماهیت توصیفی و اکتشافی موضوع، ضرورت بررسی عمیق و ریشه‌ای آن و فقدان پیشینه مطالعاتی جامع در رابطه با این موضوع، محقق را به استفاده از روش مورد کاوی و تحلیل محتوای کیفی سوق داد. در این پژوهش، با تکیه بر نظرات افراد صاحب‌نظر و درگیر با موضوع، به دنبال کشف الگوی مناسب برای توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی شهر هرات بودیم. روش پژوهش میدانی بوده و ابزار جمع‌آوری داده‌ها شامل مصاحبه نیمه‌ساختارمند، یادداشت‌برداری محقق و دستگاه ضبط صوت بود. از اصل اشباع نظری به منظور پایان‌دادن به مصاحبه‌ها استفاده شد. نمونه‌گیری به صورت هدفمند انجام شد. در نتیجه ۲۰ نفر از افراد آگاه و درگیر با موضوع پژوهش که شامل کارشناسان، مسئولان و کارکنان ادارات دولتی و موسسات بین‌المللی بودند با استفاده از روش گلوله برفی یکی پس از دیگری برای مصاحبه انتخاب شدند (جدول ۱). مصاحبه‌ها شامل ۴۲ سوال در حوزه‌های مختلف مرتبط با توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی بوده‌اند. میانگین زمان هر مصاحبه، ۵۰ دقیقه بوده و مصاحبه‌ها به صورت انفرادی انجام شده‌اند. پرسش‌های اساسی مصاحبه‌ها شامل مواردی بود از قبیل: ۱) علت اصلی مشکلات موجود در این سکونتگاه‌ها چیست؟ ۲) کدام راهکار باعث بهبود شرایط زندگی ساکنان می‌شود؟ ۳) کدام الگوی توانمندسازی برای سکونتگاه‌های غیررسمی شهر هرات مناسب است؟ ۴) به نظر شما، به منظور توانمندسازی این سکونتگاه‌ها، کدام اقدامات موثر است؟ ۵) چه راهکارهای مفیدی برای توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی وجود دارد؟

جدول ۱) مشخصات کلی مصاحبه‌کنندگان

شماره	سمت	تحصیلات	فراوانی (٪)
۱	کارکنان و کارشناسان ادارات دولتی	کارشناسی ارشد	(۲۵) ۵
۲	کارکنان موسسات بین‌المللی	کارشناسی ارشد و دکتری	(۳۰) ٦
۳	مدیران و اعضای نهادهای مردمی	کارشناسی ارشد	(۲۰) ٤
۴	اساتید دانشگاه و متخصصان حوزه مربوط	کارشناسی ارشد و دکتری	(۲۵) ۵

همچنین از روش تحلیل محتوای کیفی با نرم‌افزار مکس‌کیودا ۲۰۲۰ برای استخراج مولفه‌های کلیدی مصاحبه‌ها استفاده شد. مصاحبه‌ها به منظور ثبت دقیق اطلاعات ضبط شد و ضمن پیاده‌سازی اطلاعات هر مصاحبه، کلیه جزییات ثبت گردید. تحلیل کیفی برای تحلیل داده‌های متنی از جمله مصاحبه‌های پیاده‌شده، کاربرد فراوانی دارد و در جایی که تحلیل کمّی به محدودیت‌هایی می‌رسد، نمود بیشتری می‌یابد؛ بنابرین تحلیل محتوای کیفی را می‌توان برای تفسیر ذهنی محتوایی داده‌های متن از طریق فرآیندهای طبقه‌بندی نظام‌مند، مرزبندی و کدگذاری یا طراحی الگوهای شناخته‌شده به کار گرفت. تحلیل محتوای کیفی به پژوهشگران اجازه می‌دهد که اصالت و حقیقت داده‌ها را به گونه ذهنی ولی با روش علمی تفسیر کنند و بر این اساس اعتبار نتایج به وسیله وجود یک فرآیند رمزبندی نظام‌مند، تضمین می‌شود [Adel Mehraban, 2015]. روایی (اعتبار) و پایایی (اعتماد) پرسش‌های مصاحبه با استفاده از روش ارزیابی Lincoln & Guba تایید شد [Lincoln & Guba, 1985] که معادل روایی و پایایی در پژوهش‌های کمّی است [Golafshani, 2003] و شامل چهار معیار اعتبار، قابلیت انتقال‌پذیری، قابلیت اطمینان و انطباق‌پذیری است. اعتبار پرسش‌های مصاحبه پژوهش توسط گروهی از متخصصان موضوع مورد بررسی و تایید قرار گرفت و برای اطمینان از قابلیت انتقال‌پذیری یافته‌ها، با دو متخصص موضوعی که در انجام کار

مشارکت نداشتند، در مورد یافته‌ها مشاوره به عمل آمد. به منظور ایجاد قابلیت اطمینان، مطالعه جزییات و یادداشت‌های مصاحبه، به صورت دقیق ضبط و ثبت گردید و به منظور کسب اطمینان از میزان انطباق‌پذیری و سازگاری یافته‌ها، تمام جزییات ثبت‌شده چندین بار مورد بازبینی قرار گرفت. علاوه بر این، برای افزایش اطمینان از روایی از منابع تاییدگر، پژوهشگران و روش‌های متعدد مصاحبه و مشاهده طی فرآیند جمع‌آوری و تحلیل داده‌ها استفاده شد. علاوه بر این، کدها پس از استخراج در اختیار اعضای جامعه پژوهش قرار گرفت تا تناسب کدها با نظرات آنها بررسی شود. نتایج این بررسی نشان داد که دیدگاه‌های جامعه پژوهش با کدهای استخراج‌شده توسط نگارندگان تطابق دارد. برای شناسایی الگوی مناسب توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی شهر هرات چهار مرحله پشت سر گذاشته شد.

۱. طرح پژوهش: سوال اصلی پژوهش این بود که کدام الگوی توانمندسازی برای سکونتگاه‌های غیررسمی شهر هرات مناسب است؟

۲. گردآوری و تنظیم داده‌ها: در این مرحله، داده‌ها از طریق مصاحبه‌ها و یادداشت‌برداری میدانی، جمع‌آوری شد.

۳. کدگذاری باز: مفهوم‌سازی از داده‌های حاصل از مرحله کیفی پژوهش انجام شد که مضمون مورد نظر به طور مستقیم یا غیرمستقیم از مفاهیم در قالب کدها استخراج شدند. در این مرحله نکات کلیدی داده‌ها در قالب ۶۹ "مفهوم" استخراج شد؛ سپس با مقایسه مفاهیم به‌دست‌آمده، چند مفهوم که اشاره به یک جنبه مشترک در پدیده مورد بررسی داشتند، عنوان یک "زیرمقوله (مقوله فرعی)" را به خود اختصاص دادند. در نهایت ۱۱ مقوله فرعی به‌دست آمد.

۴. کدگذاری محوری: در این مرحله، زیرمقوله‌های به‌دست‌آمده با توجه به اشتراک مفهومی، در قالب "مقوله‌های اصلی" حوزه سیاست‌گذاری و حوزه اجرایی تفکیک شدند.

یافته‌ها

مفاهیم استخراج‌شده با استفاده از تحلیل محتوای کیفی در قالب دو مقوله اصلی "حوزه‌سیاست‌گذاری" و "حوزه اجرایی" به عنوان حوزه‌های کلی توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی شهر هرات نشان داده شد و در این راستا ۱۱ زیرمقوله (مقوله فرعی) از قبیل: ۱) بعد تدوین قوانین و دستورالعمل‌ها، ۲) بعد رسمی‌سازی اقامت و امنیت سکونت، ۳) بعد برنامه‌ریزی یکپارچه، ۴) بعد هماهنگی و بسیج نهادهای مردمی، ۵) بعد ایجاد سازوکار به منظور هماهنگی نهادهای مربوط در زیرطبقه حوزه سیاست‌گذاری و ۶) بعد نهادی و مدیریتی، ۷) بعد اجتماعی-فرهنگی و حقوقی، ۸) بعد توسعه فیزیکی، ۹) بعد عملکردی و ارایه خدمات اساسی، ۱۰) بعد توانمندسازی ساکنان و ۱۱) بعد اشتغال و تقویت اقتصاد محلی، در زیرطبقه حوزه اجرایی، شناسایی و ارایه شد (جدول ۲ و ۳).

جدول ۲) ابعاد الگوی توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی شهر هرات در حوزه سیاست‌گذاری، مقوله‌ها و مفاهیم استخراج‌شده

مفاهیم	مقوله‌های فرعی
ضرورت تدوین دستورالعمل در سطح ملّی و محلی جلوگیری از سوء استفاده از اراضی شهری توسط سوداگران زمین افزایش نظم و کنترل اوضاع ضرورت جلوگیری از تداخل وظیفه بین نهادهای مرتبط کاهش مشکلات و توانمندسازی بهینه ساکنان	تدوین قوانین و دستورالعمل‌ها
افزایش مشارکت ساکنان افزایش امنیت مسکن توانمندسازی مبتنی بر رسمی‌سازی اقامت ایجاد و افزایش میزان حس تعلق افزایش میزان هویت‌بخشی افزایش نقش ساکنان در بازسازی راضی‌کردن ساکنان به پرداخت مالیات	رسمی‌سازی اقامت و امنیت سکونت
افزایش کیفیت در مدیریت بهینه سکونتگاه‌ها کسب موفقیت نهادهای مرتبط در رفع نیازهای اساسی ساکنان بسیج نیروی نهادهای فعال در حوزه توانمندسازی ساکنان رشد سریع توانمندسازی استفاده بهینه از امکانات جلوگیری از تداخل فعالیت‌های نهادهای مرتبط در حوزه توانمندسازی توجه به اصل توسعه پایدار در راستای توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی	برنامه‌ریزی یکپارچه
نقش نهادهای علمی نقش موسسات خارجی نقش نهادهای محلی/مردمی	بسیج نهادهای غیردولتی
افزایش میزان هماهنگی نهادهای فعال در حوزه توانمندسازی افزایش میزان کیفیت برنامه‌های توانمندسازی افزایش میزان سهم‌گیری نهادهای مرتبط در توانمندسازی سکونتگاه‌های مربوط افزایش میزان موثریت برنامه‌های توانمندسازی	ایجاد سازوکار به منظور هماهنگی نهادهای مربوط

جدول ۳) ابعاد الگوی توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی شهر هرات در حوزه اجرایی، مقوله‌ها و مفاهیم استخراج‌شده

مفاهیم	مقوله‌های فرعی
مدیریت متوازن مدیریت همه‌جانبه مدیریت مبتنی بر مشارکت ساکنان مدیریت مبتنی بر اولویت‌بندی فعالیت‌ها مدیریت یکپارچه اجرای قوانین و دستورالعمل‌ها افزایش میزان پاسخ‌گویی به نیازهای ساکنان	بُعد نهادی و مدیریتی
تقویت ظرفیت‌های جمعی توسعه قوانین و مقررات تعیین جایگاه توانمندسازی در قوانین و مقررات کشوری دفع تهدیدات حقوقی و قانونی ساکنان افزایش امنیت مالکیت ساکنان	بُعد اجتماعی-فرهنگی و حقوقی

ادامه جدول ۳ از صفحه قبل

ایجاد مدیریت بهینه در حوزه مسایل زیست‌محیطی کاهش میزان تراکم نفوس توجه به جلوگیری از خطرات ناشی از حوادث طبیعی توجه به زیرساخت‌های مربوط به خدمات اساسی توجه به ایجاد فضای آموزشی مناسب توجه به ایجاد فضای تفریحی مناسب افزایش میزان مقاومت سکونتگاه‌ها در برابر حوادث طبیعی	بُعد توسعه فیزیکی
ارایه خدمات جمع‌آوری زباله ارایه خدمات برق‌رسانی ارایه خدمات تلفون ارایه خدمات حمل‌ونقل عمومی تامین آب آشامیدنی صحی فراهم‌سازی امکانات آموزشی مناسب فراهم‌سازی امکانات تفریحی مناسب توجه بیشتر به ارایه خدمات آب‌رسانی معیاری	بُعد عملکردی و ارایه خدمات اساسی
توجه ویژه به توانمندسازی بانوان و نوجوانان توجه به توانمندسازی ساکنان در بُعد حقوقی توجه به توانمندسازی ساکنان در بُعد اقتصادی توجه به توانمندسازی علمی ساکنان توجه به توانمندسازی فرهنگی و اجتماعی	توانمندسازی ساکنان
ایجاد شبکه‌های حمایتی اقتصادی توجه به افزایش مهارت‌های شغلی ساکنان افزایش فرصت‌های شغلی تقویت صنایع دستی بانوان راه‌اندازی و حمایت از کسب‌وکارهای کوچک	اشتغال و تقویت اقتصاد محلی

حوزه سیاست‌گذاری

یکی از زیرمقوله‌هایی که در این حوزه به‌دست آمد، تدوین قوانین و دستورالعمل‌ها بود که در واقع از پنج مفهوم و ۲۷ کد باز حاصل گردید. اولین مفهومی که در این باب استخراج گردید ضرورت به تدوین دستورالعمل در سطح ملّی و محلی بود که یکی از مصاحبه‌شوندگان در این مورد اظهار داشت "*یکی از مشکلات عمده این است که سند ملّی در زمینه توانمندسازی این سکونتگاه‌ها وجود ندارد*" و مصاحبه‌شونده دیگری گفت "*با تدوین قانون یا دستورالعمل می‌توان چارچوبی را تعریف نمود تا بر اساس آن به توانمندی این سکونتگاه‌ها نایل گردید*". اظهارات مصاحبه‌کننده‌های دیگر نیز حول همین محتوا قرار داشت. مفهوم دیگری که در این حوزه شناسایی شد، جلوگیری از سو استفاده از اراضی شهری بود. پیرامون این مضمون یک نفر از مشارکت‌کنندگان اظهار نمود "*عده‌ای از زورمندان و مافیای زمین قسمت زیادی از این زمین‌ها را به ناحق در اختیار خود قرار داده و سو استفاده می‌نمایند*". مشارکت‌کننده دیگر بیان داشت "*تا زمانی که دستورالعملی از جانب دولت ترتیب نشود این روند سو استفاده از اراضی جریان خواهد داشت*" و به تایید آن مشارکت‌کننده دیگری می‌گفت "*تا زمانی که قانونی نباشد و بر اساس آن قانون استفاده از این اراضی مشخص نگردد توانمندسازی هرگز محقق نمی‌شود*". افزایش نظم و کنترل اوضاع یکی دیگر از مفاهیمی بود که به دست آمد و مشارکن‌کنندگان پیرامون آن نظراتی را ارایه نمودند. یکی از مشارکت‌کنندگان بیان داشت "تا زمانی که قانونی نوشته نشود در اینجا نظم حاکم نمی‌شود". اشتراک‌کننده دیگر با این گفته‌اش "*در قدم اول دولت باید با استعانت از متخصصان و صاحب‌نظران، قوانین و مقرراتی پیرامون توانمندسازی این سکونتگاه‌ها ترتیب و توشیح کند و سپس در راستای اجرایی‌نمودن آن به صورت جدی اقدام کند*" بر تدوین قوانین و دستورالعمل‌ها تاکید نمود. یکی دیگر از مفاهیم به‌دست‌آمده جلوگیری از تداخل وظایف بین نهادهای مرتبط بود. در این مورد مصاحبه‌کننده بیان داشت "*یکی از مشکلاتی که به‌وفور مشاهده می‌شود، تداخلات وظیفوی بین نهادهایی است که در این راستا فعالیت می‌کنند، باید قانونی وجود می‌داشت که مکلفیت‌های هر نهاد را پیرامون این سکونتگاه‌ها مشخص می‌نمود*". به تایید آن مصاحبه‌شونده دیگر اظهار نمود "*بعضاً به علت مشخص‌نبودن وظایف نهادهای مدیریت شهری پیرامون این سکونتگاه‌ها، یک پروژه برای بار دوم و سوم به اجرا گذاشته می‌شود در حالی که تامین‌کننده نیازهای ضروری ساکنان هم نیست*". مفهوم دیگری که حاصل شد کاهش مشکلات و توانمندسازی بهینه ساکنان بود؛ به این معنا که اگر قوانین و دستورالعمل‌های مشخصی در این راستا وجود داشته باشد می‌تواند از یک سو باعث کاهش مشکلات موجود گردد و از سوی دیگر کمک کند تا توانمندسازی بهتری اتفاق بیافتد. در این مورد یک نفر از مصاحبه‌شوندگان اظهار نمود "*توانمندسازی واقعی زمانی ممکن می‌شود که حداقل سندی دارای ضمانت اجرایی در این راستا وجود داشته باشد و اداراتی خود را در برابر این موضوع مسئول بدانند، حال آنکه هیچ سندی قانونی وجود ندارد که کسی یا ارگانی را مکلفیت بخشیده باشد تا در راستای توانمندسازی این سکونتگاه‌های کاری انجام دهد*" و همچنان مصاحبه‌شونده دیگری اظهار نظر نمود که "*یکی از ویژگی‌های قانون این است که تامین‌کننده حقوق انسان‌ها است و از ضیاع حقوق آنها جلوگیری می‌کند. همه می‌دانیم پاره‌ای از مشکلات اجتماعی در اثر ضیاع حقوق دیگران شکل می‌گیرد و موجودیت قانون خود به معنای از بین‌بردن یا کاهش مشکلات است*". موارد فوق نشان دادند که تدوین قانون و دستورالعمل در این زمینه یکی از نیازهایی است که باید مورد عنایت قرار گیرد.

رسمی‌سازی اقامت و امنیت سکونت یکی دیگر از مقوله‌های به‌دست‌آمده در این حوزه بود. این مقوله از ۷ مفهوم و ۳۵ کد باز شکل گرفته است که هر یک از مفاهیم را با ذکر یک نمونه از مصاحبه‌ها در اینجا بیان می‌نماییم. اولین مفهوم افزایش مشارکت ساکنان است که یک نفر از مصاحبه‌شوندگان در این باب بیان داشت "*یکی از نتایج رسمی‌سازی این سکونتگاه‌ها همانا افزایش حس مشارکت در ساکنان است*". مفهوم بعدی که در این مقوله مورد شناسایی قرار گرفت، افزایش امنیت مسکن بود که در این راستا یک نفر از مصاحبه‌شوندگان اظهار داشت که

"زمانی که این سکونتگاه‌ها به رسمیت شناخته شوند دیگر احساس ناامنی برای ساکنان دست نمی‌دهد و این باعث می‌شود که به لحاظ روانی در وضعیت بهتری قرار بگیرند". سومین مفهومی که در این مقوله شناسایی شد توانمندسازی مبتنی بر رسمی‌سازی اقامت بود که در این مورد نظر یکی از مشارکت‌کنندگان از حیث نمونه چنین بود *"وقتی یک سکونتگاه به رسمیت شناخته شود خود یک هویت و ارزش معنایی پیدا می‌کند و از نظر من این یکی از مصداق‌های خوب توانمندسازی است"*. چهارمین مفهوم شناسایی‌شده در این مقوله افزایش میزان حس تعلق بود چنانچه یکی از مصاحبه‌شوندگان چنین اظهار نظر داشت *"به رسمیت شناخت این سکونتگاه‌ها در واقع حس مالکیت‌بخشیدن به ساکنان است و این خود حس تعلق به مسکن را در آنها ایجاد می‌کند و باعث می‌شود نسبت محل سکونت خویش احساس مسئولیت بیشتری نمایند"*. پنجمین مفهوم حاصل‌شده در این مقوله افزایش میزان هویت‌بخشی به ساکنان بود؛ چنانچه یکی از مشارکت‌کنندگان گفت *"یکی از مزایای به رسمیت‌شناختن همانا انتقال ساکنان از گودال بی‌هویتی به بلندای هویت است که این خود یکی از معانی درست توانمندسازی است"*. ششمین مفهومی که در این مقوله به‌دست آمد افزایش نقش ساکنان در بازسازی بود؛ چنانچه یکی از کارشناسان در این مورد گفت *"تجارب چندین‌ساله نشان داده است همواره کسانی در پروژه‌های بهسازی محلی سهم می‌گیرند که مالک باشند"* و هفتمین مفهوم شناسایی‌شده در این مقوله اقناع ساکنان به پرداخت مالیات بود که در این مورد نیز یک تن از مدیران سابقه‌دار یکی از ادرات دولتی گفت *"یکی از فایده‌های رسمیت‌سازی این سکونگاه‌های شامل‌شدن این مناطق در نظام مالیاتی دولت است"*. موارد فوق تاکید بر این دارد که رسمی‌سازی اقامت و امنیت سکونت یکی از نیازها و ابعاد توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی شهر هرات است.

برنامه‌ریزی یکپارچه یکی دیگر از مقوله‌هایی بود که در این حوزه شناسایی گردید. این مقوله متشکل از ۷ مفهوم است که از ۳۲ کد باز منتج گردیده است. در اینجا هر یک از مفاهیم به‌دست‌آمده را با ذکر یک نمونه از مصاحبه‌ها بیان می‌نماییم. اولین مفهومی که در این مقوله شناسایی گردید، افزایش کیفیت در مدیریت سکونتگاه‌ها بود که در این راستا یکی از مصاحبه‌شوندگان که از افراد رده بالای حکومتی نیز بود گفت *"مشکل همیشگی ما در مدیریت این سکونتگاه یکپارچه عمل‌نکردن ارگان‌های مدیریت شهری بوده است که این خود پیامدهای متعدد منفی برای ما داشته است"*. دومین مفهوم در باب این مقوله کسب موفقیت نهادهای مرتبط در رفع نیازهای اساسی ساکنان بود، چنانچه یک نفر از مشارکت‌کنندگان شاغل در موسسات بین‌المللی گفته است *"گاهی به علت عدم هماهنگی و یکپارچگی دو یا چند نهاد شاهد ناکامی پروژه‌های بهسازی در این سکونگاه‌ها شده‌ایم"*. سومین مفهوم در این زمینه بسیج نیروی نهادهای فعال در حوزه توانمندسازی ساکنان بود. مصاحبه‌شونده که خود مدیر یکی از پروژه‌های حمایت ساکنان این سکونتگاه‌ها در موسسات خارجی بوده است چنین اظهار داشت *"اگر برنامه‌ریزی یکپارچه وجود می‌داشت، چندین موسسه می‌توانستند با بسیج نیروها و امکانات خویش پروژه‌های به مراتب بزرگ‌تر و مفیدتری برای این سکونتگاها رقم بزنند"*. مفهوم بعدی که در این مقوله شناسایی گردید، رشد سریع توانمندسازی بود. در این مورد یکی از شرکت‌کنندگان گفت *"اگر برنامه‌ریزی‌ها به گونه‌ای انجام شود که در هماهنگی با نهادهای مشابه باشد، می‌توانیم به سرعت بیشتری به سمت توانمدسازی این سکونتگاه‌ها حرکت کنیم"*. پنجمین مفهوم شناسایی‌شده در این مورد استفاده بهینه از امکانات بود. یک نفر از مصاحبه‌شوندگان در این مورد چنین بیان نمود *"گاهی به علت عدم هماهنگ و یکپارچگی در اجرای پروژه‌های حمایوی در این راستا امکانات زیادی مورد استفاده قرار می‌گیرد در حالی که اگر قبل از اجرای پروژه جلساتی برگزار گردد و هماهنگی‌های لازم انجام شود می‌توانیم در استفاده امکانات و میزان بودجه صرفه‌جویی قابل ملاحظه نماییم"*. ششمین مفهومی که در این مقوله حاصل شد، جلوگیری از تداخل فعالیت‌های نهادهای مرتبط در حوزه توانمندسازی بود. در این مورد یکی از مشارکت‌کنندگان گفت *"در خیلی از پروژه‌هایی که توسط موسسات خارجی اجرا می‌شد چنین تجربه کردیم که در عین پروژه چند ارگان دولتی نیز دخالت می‌نمودند بدون اینکه از قبل هماهنگی و یکپارچگی در بین آنها وجود داشته باشد، و این باعث شده که پروژه موفقیت مطلوب را به‌دست نیاورد"* و هفتمین مفهوم در این مقوله توجه به اصل توسعه پایدار در راستای توانمندسازی بود که پیرامون آن مصاحبه‌شونده چنین ابراز نظر نمود *"در یکی از پروژه‌ها که توسط بانک جهانی تمویل می‌شد با چند نهاد دولتی که به نحوی به آنها مرتبط می‌شد هماهنگی‌های لازم انجام شد؛ در نتیجه با موفقیت به انجام رسید و اثرات آن نیز پایدار و متداوم است"*. موارد فوق همه تاکید بر آن دارد که برنامه‌ریزی یکپارچه یکی از ابعاد مهمی است که می‌بایست در الگوی توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی شهر هرات جایگاه بلندی داشته باشد.

یکی دیگر از مقوله‌هایی که در این حوزه مورد شناسایی قرار گرفت، بسیج نهادهای غیردولتی بود که ترکیب ۳ مفهوم و ۱۸ کد باز شکل گرفت. هر یک از مفاهیم با ذکر یک نمونه از مصاحبه‌های اشتراک‌کنندگان در ادامه ذکر شده است. اولین مفهومی که در این مقوله شناسایی گردید، نقش نهادهای علمی بود که در این مورد یک تن از مشارکت‌کنندگان ما که عضو هیات علمی دانشگاه نیز است چنین گفته است *"توانمندسازی واقعی زمانی متحقق می‌شود که نهادهای غیردولتی را نیز در آن سهیم سازیم. یکی از بخش‌های غیردولتی که می‌تواند در این حوزه فعالیت‌های شایانی انجام دهند نهادهای علمی غیردولتی*

هستند که در زمینه‌های مختلف به‌ویژه در حوزه سیاست‌گذاری می‌توانند خدمات چشم‌گیری انجام دهند". مفهوم دیگری که در این مقوله مورد شناسایی قرار گرفت نقش موسسات خارجی بود. یک نفر از مصاحبه‌شوندگان که سال‌های زیادی در موسسات خارجی کارمند بوده است گفت "*در کشورهایی مثل افغانستان تنها دولت‌ها قادر به اجرای پروژه‌های توانمندسازی سکونتگاهی غیررسمی نمی‌باشند، بلکه جلب کمک‌های خارج از یک طرف و همسویی در برنامه‌ریزی با آنها از سوی دیگر می‌تواند روند توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی شهر هرات را سرعت بخشد*". آخرین مفهومی که در این مقوله حاصل شد نقش نهادهای محلی و مردمی بود. چنانچه مصاحبه‌شونده‌ای که تجربه زیادی در فعالیت‌های اجتماعی نیز داشت در این باره گفت "*نقش نهادی‌های مردمی و محلی در روند توانمندسازی این سکونتگاه‌ها غیرقابل انکار است. مثلاً با تشکیل و فعال‌سازی شوراهای مردمی در این محلات می‌توانیم در راستای اجرایی‌شدن برنامه‌های مختلف به موفقیت‌های قابل قبولی برسیم*".

ایجاد سازوکار به منظور هماهنگی بین نهادهای مرتبط یکی دیگر از مقوله‌هایی بود که در حوزه سیاست‌گذاری مورد شناسایی قرار گرفت. این مقوله متشکل از ۴ مفهوم و ۱۳ کد باز بود. در ادامه هر یک از مفاهیم را با ذکر یک مثال از مصاحبه‌ها بیان می‌نماییم. اولین مفهوم شناسایی‌شده در این مقوله، افزایش میزان هماهنگی نهادهای فعال در حوزه توانمندسازی بود که در این مورد یک نفر از مصاحبه‌کنندگان گفت "*تجارب چندین‌ساله ما نشان داده است تا زمانی که یک سازوکار واحد تدوین نشود، هماهنگی بین نهادهای مختلف ممکن نیست و اگر هم ممکن باشد، بسیار پیچیده و خسته‌کننده خواهد بود*". دومین مفهومی که در این مقوله شناسایی شد، افزایش میزان کیفیت برنامه‌های توانمندسازی بود؛ چنانچه یکی از مصاحبه‌شوندگان بیان داشت "*اگر برنامه‌ها و پروژه‌های حمایوی در این سکونتگاه‌های در سایه هماهنگی بین نهادهای دولتی، مردمی و خارجی صورت گیرد، قطعاً در کیفیت برنامه‌های افزایش قابل توجهی بوجود خواهد آمد*". سومین مفهوم شناسایی‌شده در این مقوله افزایش میزان سهم‌گیری نهادهای مرتبط در توانمندسازی بود. در این زمینه یکی از مشارکت‌کنندگان اظهار نظر نمود "*مطمین باشین اگر مکانیزمی مشخصی برای هماهنگی نهادهای ذی‌ربط باشد، برای خیلی از نهادها به عنوان یک مشوق عمل نموده و سهم‌گیری آنها را در این حوزه افزایش خواهد داد*" و آخرین مفهومی که در این مقوله مورد شناسایی قرار گرفت، افزایش میزان تاثیر برنامه‌های توانمندسازی بود که در این مورد یک نفر از مصاحبه‌شوندگان چنین ابراز نظر نمود "*وقتی مقرره یا سازوکاری برای هماهنگی نهادهای مرتبط وجود داشته باشد، قطعاً هماهنگی‌ها به صورت اصولی انجام شده و موثریت برنامه‌ها تا حد زیاد افزایش می‌یابد*". موضوع تدوین سازوکار مشخص که در آن نقش همه نهادهای دولتی و مردمی به طور مشخص تعریف شده باشد حایز اهمیت است، بدین سبب است که در بند سوم، ماده چهارم سند ملّی توانمندسازی و سامان‌دهی سکونتگاه‌های غیررسمی چنین تصریح شده است "بسیج سرمایه‌های انسانی، اجتماعی و اقتصادی درون اجتماعات و جماعات در پیوند با منابع و سرمایه‌های توسعه بخش بیرونی درون‌زایی توسعه سکونتگاه‌های غیررسمی با شناخت و ایجاد زمینه‌های گسترش دارایی‌ها و قابلیت‌های ساکنان، به‌کارگیری رویکرد مشارکتی و تقاضامحور و تعامل و همگرایی مثبت با سرمایه‌های توسعه‌بخش بیرونی (ظرفیت‌های نهادی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و غیره) ممکن می‌شود.

در حوزه اجرایی

اولین مقوله به‌دست‌آمده در این حوزه بُعد نهادی و مدیریتی توانمندسازی بود. این مقوله متشکل از ۷ مفهوم و ۳۸ کد باز بود که در ادامه به هر یک از مفاهیم با ذکر یک نمونه از مصاحبه‌های مشارکت‌کنندگان اشاره می‌نماییم. اولین مفهومی که در این مقوله به‌دست آمد، مدیریت متوازن بود. چنانچه یکی از مشارکت‌کنندگان در این مورد اظهار نظر نمود "*این سکونتگاه‌ها باید طوری مدیریت شود که به تمام ابعاد آن همزمان و به یک پیمانه رسیدگی گردد*". دومین مفهوم به‌دست‌آمده در این بخش مدیریت همه‌جانبه بود. یکی از مصاحبه‌شونده‌ها در این مورد گفت "*اگر به تمام جنبه‌ها توجه نشود نمی‌توانیم ادعای مدیریت سالم نماییم*". مدیریت مبتنی بر مشارکت مفهوم سومی بود که در این مقوله حاصل گردید و در این راستا یکی از مصاحبه‌شونده‌ها اظهار داشت "*متاسفانه در خیلی از برنامه‌های حمایوی رای و نظر مستفیدشوندگان (ساکنان) از برنامه گرفته نمی‌شود و این خود یکی از دلایل ضعف مدیریت در اجرای برنامه‌ها است*". یکی دیگر از مفاهیمی که در این مقوله به‌دست آمد مدیریت مبتنی بر اولویت‌بندی فعالیت‌ها بود. یکی از مشارکت‌کنندگان در این زمینه بیان نمود "*از جمله مشکلاتی که بنده در این راستا مشاهده نمودم عدم توجه به اولویت‌بندی فعالیت‌ها بوده است؛ برخی از فعالیت‌های حمایوی که انجام می‌شود شامل نیازهای اولیه و اساسی ساکنان نیست ولی اجرا می‌شود*". مفهوم دیگری که در این مقوله شناسایی شد مدیریت یکپارچه بود که در این مورد یک نفر از مشارکت‌کنندگان که از کارمندان ادارات دولتی نیز است گفت "*یکی از مشکلات عمده که بنده در طول این چند سال مشاهده نمودم این بوده است که نظام مدیریت شهری هرات یکپارچه عمل نمی‌کند و این باعث شده است که ما در خیلی از عرصه‌ها موفقیت حاصل نکنیم*". مفهومی بعدی شناسایی‌شده، اجرای قوانین و دستورالعمل‌ها بود. در این باره یک مصاحبه‌شونده گفت "*اگرچه در خیلی از عرصه‌ها هنوز قوانین و دستورالعمل تدوین نشده است به‌خصوص در حوزه توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی ولی در مواردی هم که کدام سند یا مقرره موجود می‌باشد در قسمت*

اجرای آن ضعف‌هایی به مشاهده می‌رسد. از نظر من در قسمت اجرای قوانین باید یک سازوکار دقیق طراحی شود تا یک اداره نتواند فراقانونی عمل کند". افزایش میزان پاسخ‌گویی به نیازهای ساکنان آخرین مفهومی است که در این مقوله مورد شناسایی قرار گرفت. یک نفر از مشارکت‌کنندگان چنین اظهار نظر نمود "*در بُعد اجرایی، یکی از شاخص‌های ارزیابی یک اداره می‌بایست میزان پاسخ‌گویی وی به مراجعان و میزان رضایت مراجعان از نحوه عملکرد آن باشد تا بر اساس این شاخص میزان پاسخ‌گویی به مراجعان افزایش پیدا کند*". به صورت کلی اظهارات مشارکت‌کنندگان تاکیدی بود بر اهمیت بُعد نهادی و مدیریتی که باید در فرآیند توانمندسازی این سکونتگاه‌ها از دیده پنهان نماند. بر پایه مطالعات انجام‌شده، شهرها بایستی از چهار منظر پایدار باشند؛ زیست‌پذیر باشند، به‌خوبی مدیریت شوند، حکمروایی خوب در آنها برقرار باشد و پایداری مالی در آنها وجود داشته باشد. نکته بااهمیت مدیریت خوب است که در توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی می‌تواند نقش پراهمیتی ایفا نماید [Mohammadi Doost *et al.*, 2018].

بُعد اجتماعی-فرهنگی و حقوقی دومین مقوله فرعی بود که در زیرطبقه حوزه اجرایی در این تحلیل مورد شناسایی قرار گرفت. این مقوله در واقع از ۵ مفهوم و ۳۱ کد باز به وجود آمده است. اولین مفهومی که در اینجا شناسایی شد، تقویت ظرفیت‌های جمعی ساکنان بود. که در این مورد یکی از مصاحبه‌شوندگان گفت "*افزایش سطح سواد، آگهی‌دهی ساکنان نسبت به اصول و مزایای فرهنگ شهرنشینی و ارایه سایر برنامه‌های آموزش و آگهی‌بخشی می‌تواند کمک شایانی در روند توانمندسازی این ساکنان انجام دهد*". توسعه قوانین و مقررات یکی دیگر از مفاهیمی بود که مورد شناسایی قرار گرفت. یک نفر از مصاحبه‌شوندگان در این زمینه چنین بیان نمود "*برنامه‌های آگهی‌بخشی که بتواند سطح فهم ساکنان را نسبت به مکلفیت‌های حقوقی و شهروندی‌شان افزایش دهد از جمله نیازهای شدید این توانمندسازی خواهد بود*". مفهوم دیگری که در این مقوله شناسایی گردید، تعیین جایگاه توانمندسازی در قوانین و مقررات بود که در این مورد به ذکر یک نمونه از مصاحبه‌ها اکتفا می‌کنیم که چنین گفت "*در بُعد حقوقی قضیه یکی از ضروریات تعیین جایگاه توانمندسازی در قوانین کشوری است تا ضمانت اجرایی حاصل نموده مورد اهمال و بی‌توجهی ادارات و مسئولین قرار نگیرد*". دفع تهدیدات حقوقی و قانونی ساکنان یکی دیگر از مفاهیمی بود که در زیرطبقه این مقوله به‌دست آمد. در این مورد یکی از مشارکت‌کنندگان گفت "*تهدید به اخراج از سکونتگاه، یکی از فشارهای روانی است که همواره ساکنان را مورد اذیت قرار می‌دهد، اگر این تهدید برداشته شود، ساکنان به نحوی احساس هویت و ارزش نموده و از این زاویه باعث توانمندی آنان خواهد شد*". اخرین مفهومی که در این مقوله مورد شناسایی قرار گرفت، افزایش امنیت ساکنان بود. در این راستا یکی از مصاحبه‌شوندگان گفت "*حس امنیت مالکیت یکی از نیازهای مبرم ساکنان پنداشته می‌شود؛ مادامی که این حس در آنها ایجاد نگردد توانمندسازی به معنای واقعی کلمه در این محیط متحقق نخواهد شد*".

یکی دیگر از مقوله‌های فرعی که در نتیجه تحلیل، در حوزه اجرایی توانمدسازی سکونتگاه‌های غیررسمی شهر هرات به‌دست آمد، توجه به بُعد توسعه فیزیکی این سکونتگاه‌ها بود. این مقوله متشکل از ۷ مفهوم و ۲۳ کد باز است. در ادامه به هر یک از مفاهیم با ذکر یک یا دو نمونه از مصاحبه‌ها اشاره می‌نماییم. اولین مفهوم، ایجاد مدیریت بهینه در حوزه زیست‌محیطی بود که در این مورد یکی از مصاحبه‌شوندگان چنین اظهار نظر نمود "*باید توجه ویژه در زمینه دفع آلوده‌کننده‌های زیست‌محیطی صورت گیرد*". یکی از کارشناسان در این مورد چنین اظهار نظر نمود "*توجه به بهبود محیط زیست یکی از فاکتورهای مهم توانمندسازی محسوب می‌شود*". دومین مفهوم، کاهش میزان تراکم جمعیت بود که یک مصاحبه‌شونده گفت "*اگر بتوانیم تراکم جمعیت را در این مناطق کاهش دهیم در واقع به بخشی از توانمندسازی آن دست یافتیم*". همچنان دیگری در این زمینه بیان داشت "*تراکم جمعیت بالا در این مناطق باعث بروز خیلی از مشکلات شده است*". مفهوم سومی عبارت است از توجه به جلوگیری از خطرات ناشی از حوادث طبیعی. در این مورد یکی از مشارکت‌کنندگان اظهار داشت که "*یکی از راهکارهای مهمی که باید روی دست گرفته شود توجه به کاهش میزان خطرات ناشی از حوادث طبیعی مانند زلزله، سیل و غیره است*". در تایید این مفهوم فرد دیگری چنین اظهار نمود "*این سکونتگاه‌ها در برابر حوادث طبیعی بیش از حد معمول آسیب‌پذیر هستند*". مفهوم چهارمی که شناسایی گردید توجه به زیرساخت‌های مربوط به خدمات اساسی بود که یک نفر از مصاحبه‌شوندگان چنین بیان نمود "*ارایه خدمات اساسی می‌تواند گامی ارزشمند در راستای توانمندسازی این سکونتگاه‌ها باشد*" و اظهارات اشتراک‌کننده دیگر چنین بود "*در این مناطق زیرساخت‌های مربوط به خدمات اساسی شهری اصلاً وجود ندارد*". پنجمین مفهومی که به‌دست آمد، توجه به ایجاد فضای آموزشی مناسب بود؛ چنانچه یکی از مصاحبه‌شوندگان چنین گفت "*با ایجاد فضای آموزشی مناسب می‌توان راه را برای توانمندسازی واقعی این مناطق گشود*". مصاحبه‌شونده دیگر در تایید این مفهموم اظهار داشت "*یکی از نیازهای مبرم این ساکنان ایجاد فضای مناسب آموزشی است*". ششمین مفهومی که از تحلیل مصاحبه حاصل شد، توجه به ایجاد فضای تفریحی مناسب بود که به تایید آن یکی از مشارکت‌کنندگان پژوهش بیان داشت "*بدون ایجاد فضای تفریحی مناسب در این مناطق نمی‌توانیم توانمندسازی واقعی را تجربه نماییم*"، همچنان مصاحبه‌شونده دیگری بیان داشت که "*با تاسف در این مناطق کوچک‌ترین توجهی به نیازهای تفریحی ساکنان صورت نگرفته است*". مفهوم هفتمی

که به‌دست آمد بیان‌کننده افزایش میزان مقاوت این سکونتگاه‌ها در برابر حوادث طبیعی بود؛ در این راستا یک مصاحبه‌شونده چنین اظهار نظر نمود "*مصالح بسیار ابتدایی و ساده این منازل باعث شده است تا دارای کمترین میزان مقاومت در برابر حوادث طبیعی باشند*". و مصاحبه‌شونده دیگری اظهار داشت "*یکی دیگر از راهکارهای توانمندسازی این سکونتگاه‌ها افزایش میزان مقاومت منازل در برابر حوادث طبیعی است*". در واقع مفاهیم هفت‌گانه فوق تاکید دارند به اینکه توجه به بُعد توسعه فیزیکی جایگاه مهمی در توانمندسازی این سکونتگاه‌ها دارد.

بُعد عملکردی و ارایه خدمات اساسی یکی دیگر از مقوله‌های فرعی بود که در نتیجه این تحلیل به‌دست آمد. این مقوله در واقع از ترکیب ۸ مفهوم ۲۶ کد باز به‌دست آمد؛ بدین معنا که یکی از ابعاد مهم الگوی توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی شهر هرات، ارایه خدمات اساسی برای این سکونتگاه‌ها است. اولین مفهوم ارایه خدمات جمع‌آوری زباله بود. یکی از مصاحبه‌شوندگان در این مورد اظهار داشت که "*مدیریت جمع‌آوری زباله‌ها یکی از فاکتورهای مهم توانمندسازی این سکونتگاه‌ها به حساب می‌رود*". مصاحبه‌شونده دیگری گفته است "*یکی از مشکلات عمده که من در این سکونتگاه‌ها مشاهده نمودم نبود سیستم جمع‌آوری زباله‌ها است که واقعاً برایم قابل تامل بود*". مفهوم دیگری که در این حوزه شناسایی شد، ارایه خدمات برق‌رسانی بود؛ چنانچه یکی از مشارکت‌کنندگان در پژوهش چنین بیان داشت "*ساکنان این مناطق از نداشتن برق رنج می‌برند*". دیگری گفت "*نبود برق خیلی از امکانات رفاه زندگی را از این ساکنان گرفته است*" و مصاحبه‌شونده دیگر بیان داشت که "*برق‌رسانی این مناطق کمک شایانی در توانمندسازی آنها خواهد کرد*". ارایه خدمات تلفن یکی دیگر از مفاهیمی بود که به‌دست آمد. یک کارشناس در این زمینه اظهار داشت که "*اگرچه خدمات تلفون از جمله نیازهای درجه دوم این ساکنان پنداشته می‌شود ولی در امر توانمندسازی می‌تواند زمینه‌ساز خوبی باشد*"، همچنان به تایید یکی دیگر از مصاحبه‌شوندگان "*موجودیت شبکه تلفون می‌تواند ساکنان را از خدمات جانبی مانند اینترنت مستفید سازد*". ارایه خدمات حمل‌ونقل عمومی یکی دیگر از مفاهیم به‌دست‌آمده نتایج این تحلیل بود. در این زمینه یکی از مشارکت‌کنندگان گفت "*یکی از راهکارهای مهم که بخشی از توانمندسازی را محقق می‌سازد توجه بنیادین به بهبود وضعیت حمل‌ونقل عمومی این سکونتگاه‌ها است*". دیگری اظهار داشت "*از اساسی‌ترین خدماتی که باید به این مناطق ارایه شود حمل‌ونقل عمومی است*". در تایید یکی دیگر از مشارکت‌کنندگان بیان داشت که "*حمل‌ونقل عمومی می‌تواند تاثیر زیادی بر زندگی این ساکنان بگذارد*". یکی دیگر از مفاهیم به‌دست‌آمده، فراهم‌سازی امکانات آموزشی در این مناطق بود. یک نفذ از مصاحبه‌شوندگان در این زمینه اظهار داشت "*نبود امکانات آموزشی در این مناطق باعث شده تا تعداد زیادی از اطفال از تعلیم محروم شوند*". مصاحبه‌شونده دیگر گفت "*اگر امکانات آموزشی کافی در این مناطق موجود می‌بود قطعاً سطح سواد ساکنان بالاتر از وضعیت موجود بود*" و در تایید آن یکی دیگر از مصاحبه‌شوندگان گفت "*یکی از دلایل پایین‌بودن سطح سواد ساکنان در این مناطق نبود امکانات کافی آموزشی است*". مفهوم دیگری که از تحلیل حاضر به‌دست آمد، فراهم‌سازی امکانات تفریحی مناسب بود. در این مورد یکب از مصاحبه‌شوندگان که در عین حال عضو هیات علمی دانشگاه نیز بود، بیان داشت که "*فراهم‌سازی امکانات تفریحی در حقیقت پاسخی است به نیازهای روحی و روانی ساکنان که حایز اهمیت زیادی است*". یک نفر از مصاحبه‌کنندگان که از مسئولان ادارات دولتی است می‌گوید "*با فراهم‌نمودن امکانات تفریحی در واقع می‌توانیم به توانمندسازی واقعی این مناطق دست یابیم*" و آخرین مفهومی که در این مقوله به‌دست آمد، توجه بیشتر به ارایه خدمات آب‌رسانی بود. در این زمینه یکی از مصاحبه‌شونده‌ها که از مسئولین امور نیز است گفت "*یکی از شکایات عمده این ساکنان عدم دسترسی به سیستم آب‌رسانی شهری است*" و در تایید آن مصاحبه‌شونده دیگری گفت "*نبود آب آشامیدنی صحی مشکلات عمده را در این مناطق به ارمغان آورده است*". به صورت عمومی نتایج تحلیل نشان داد که توجه به بُعد عملکردی در فرآیند توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی شهر هرات از اهم موضوعاتی است که باید در نظر گرفته شود.

مقوله دیگری که در حوزه اجرایی به‌دست آمد توجه به توانمندسازی ساکنان سکونتگاه‌های غیررسمی شهر هرات بود. این مقوله از ترکیب ۵ مفهوم به‌دست آمد که در مجموع ۱۴ کد باز منجر به ایجاد این مفاهیم گردید. اولین مفهوم در این زمینه، توجه خاص به توانمندسازی بانوان و اطفال بود. یکی از مشارکت‌کنندگان در این مورد چنین اظهار داشت "*بدون توجه به توانمندسازی اطفال (از ۱۰ تا ۱۸ سال) نمی‌توانیم وضعیت را بهبود بخشیم؛ زیرا این اطفال امروز هستند که جامعه فردا را می‌سازند*". دیگری نظرش را چنین بیان کرد "*اگر به بانوانی که در این سکونتگاه‌ها زندگی می‌کنند توجه شود و به نحوی برنامه‌های آموزشی، فرهنگی و اجتماعی برایشان برگزار گردد، می‌توانیم به قسمتی از مشکلات موجود در گستره کوتاه‌تری از زمان، فایق آییم*". چندین نفر دیگر نیز موضوعاتی را بیان داشتند که در واقع تاییدی بر همین مفهوم بود. توجه به توانمندسازی ساکنان در بُعد حقوقی، یکی دیگر از مفاهیم به‌دست‌آمده بود. در این مورد یکی از مصاحبه‌شوندگان چنین اظهار داشت که "*عدم آگاهی ساکنان از مسایل حقوقی باعث شده است تا هر روز درگیر مشکلات مختلف حقوقی باشند*". مصاحبه‌شونده دیگری در این زمینه گفت "*ساکنان از لحاظ فهم مسایل حقوقی و همچنان سیاسی در سطح بسیار پایینی قرار دارند و این باعث می‌شود تا نتوانند مواقف درستی را در عرصه‌های مختلف زندگی اتخاذ کنند،*

بنابراین دچار آسیب‌های حقوقی بیشتری می‌شوند". توانمندسازی ساکنان در بُعد اقتصادی، یکی دیگر از مفاهیمی بود که در نتیجه تحلیل حاضر به‌دست آمد. یکی از مشارکت‌کنندگان در این باره گفت "*به لحاظ اقتصادی وضعیت ساکنان به حدی خراب است که اگر در اولویت قرار نگیرد نمی‌توانیم در سایر ابعاد کاری انجام دهیم*". دیگری در این زمینه گفت "*مشکلات اقتصادی ساکنان عامل خیلی از مشکلات در سایر ابعاد زندگیشان شده است*". توانمندسازی علمی ساکنان نیز از مفاهیم به‌دست‌آمده بود به گونه‌ای که یکی از مصاحبه‌شوندگان بیان داشت "*ساکنان به لحاظ علمی در سطح خیلی پایینی باقی ماندند که نیاز شدیدی در این راستا احساس می‌شود*". به همین ترتیب مصاحبه‌شونده دیگر گفت "*اگر در این محیط به غنامندی علمی ساکنان توجهی نشود، فرآیند توانمندسازی کماکان ناقص باقی خواهد ماند*". و آخرین مفهومی که به‌دست آمد همانا، توجه به توانمندسازی فرهنگی و اجتماعی بود که مصاحبه‌کنندگان در این زمینه نظریات متعددی را ابراز نمودند از جمله "*احیای فعالیت‌های فرهنگی در بین ساکنان می‌تواند باعث انگیزش آنان در سهم‌گیری در فرآیند توانمندسازی این سکونتگاه‌ها گردد*" و "*اگر توجه ساکنان به فعالیت‌های فرهنگی و اجتماعی جلب گردد در گذر زمان می‌توانیم شاهد تغییرات چشم‌گیری در تمام عرصه‌های زندگی آنان باشیم*". در نتیجه می‌توان گفت توانمندسازی ساکنان می‌تواند به عنوان یکی از ابعاد مهم و اساسی در الگوی پیشنهادی توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی شهر هرات مطرح باشد. توانمندسازی ساکنان در واقع افزایش میزان سرمایه اجتماعی در این سکونتگاه‌ها است.

مقوله دیگری که از این تحلیل به عنوان یکی از ابعاد توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی شهر هرات در حوزه اجرایی به‌دست آمد، توجه به اشتغال و تقویت اقتصاد محلی ساکنان بود. این مقوله شامل ۸ مفهوم می‌شود که از ۱۴ کد باز حاصل شد. اولین مفهوم به‌دست‌آمده عبارت از ایجاد شبکه‌های حماوی اقتصادی در بین ساکنان بود. در این مورد یکی از مصاحبه‌شوندگان اظهار داشت "*باید ساختارهایی ایجاد شود که در شرایط دشوار اقتصادی به ساکنان کمک کند تا از بحران عبور کنند، مانند وام‌ها، کمک‌های بلاعوض، تسهیلات مالی و غیره*". یکی دیگر از مصاحبه‌شوندگان در این مورد گفت "*روند کنونی که اکثر موسسات بین‌المللی با استفاده از کمک‌های نقدی و غذایی در پیش گرفته‌اند بیشتر پیامدهای منفی در پی دارد، در عوض باید شیوه‌های مفیدتری روی دست گرفته شود مانند دادن قرضه‌ها و غیره*". مفهوم بعدی که به‌دست آمد، توجه به افزایش مهارت‌های شغلی ساکنان بود. یک نفر از مشارکت‌کنندگان در این مورد چنین گفت که "*ما باید به ساکنان ماهی ندهیم بلکه ماهی‌گیری را یادشان بدهیم*" و همچنان یکی دیگر از مشارکت‌کنندگان بیان داشت "*با استفاده از نبوغ و استعداد نهفته ساکنان می‌توانیم آنها را از سطح کارگر عادی به کارگر ماهر تبدیل نموده و میزان درآمدشان را افزایش دهیم*". سومین مفهومی که در این بُعد به‌دست آمد، افزایش فرصت‌های شغلی بود. چنانچه یکی از مشارکت‌کنندگان بیان نمود "*این ساکنان نیاز به راهنمایی دارند تا بتوانند شغل‌های ساده و متنوع به خود انتخاب نمایند، اکثر ساکنان توانایی کار را دارند ولی توانایی و ابتکار ایجاد شغل در آنها نیست*". و دیگری بیان داشت "*با یک سروی کوتاه و متخصصانه می‌توان برای عده زیادی از ساکنان ایجاد شغل نمود*". مفهوم دیگری که از نتایج این تحلیل حاصل شد، تقویت صنایع دستی بود که در این زمینه یکی از مصاحبه‌شوندگان گفت "*حداقل نیمی از جمعیت ساکن را خانم‌هایی تشکیل می‌دهند که تمام وقتشان در درون منزل و به بیهودگی سپری می‌شود؛ اگر برای این قشر از ساکنان برنامه‌های آموزشی صنایع دستی در نظر گرفته شود و بعداً با استفاده از شبکه‌های اقتصادی مورد حمایت قرار گیرند قسمت عمده از مشکلات اقتصادی مرفوع می‌گردد*"، همچنان یکی دیگر از مشارکت‌کنندگان گفت "*با توجه‌نمودن به افزایش مهارت‌های صنایع دستی بانوان پیشرفت چشم‌گیر اقتصادی در منطقه پدید خواهد آمد*" و آخرین مفهومی که در این بُعد به‌دست آمد، راه‌اندازی و حمایت از کسب‌وکارهای کوچک برای ساکنان بود که در این زمینه یکی از مشارکت‌کنندگان بیان نمود که "*یکی از راهکارهایی که می‌تواند ممکن و در عین حال مفید باشد، راه‌اندازی کسب‌وکارهای کوچکی است که نظر به شرایط موجود راه‌اندازی شود تا از یک سو نیازهای ساکنان مرفوع و از سوی دیگر باعث رونق اقتصاد آنان گردد*". مصاحبه‌شونده دیگری گفت "*با ایجاد پروژه‌های اقتصادی مبتکرانه می‌توانیم در توانمندسازی ساکنان موفقیت حاصل کنیم*". مفاهیم به‌دست‌آمده در کل تقویت‌کننده اقتصاد محلی در منطقه است.

بحث

توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی با هدف بهبود شرایط زندگی ساکنین و ارتقای سطح زیرساخت‌ها و خدمات در این مناطق، یکی از مسایل مهم در برنامه‌ریزی شهری است. چنانچه در کشورهای در حال توسعه، سکونتگاه‌های غیررسمی به چالشی جدی برای برنامه‌ریزان، محققان و مدیران شهری تبدیل شده است، افغانستان نیز با طیف گسترده‌ای از موضوعات پیچیده در این زمینه مواجه است. مقامات دولتی سکونتگاه‌های غیررسمی را به طور رسمی به عنوان پاره از شهر تشخیص نمی‌دهند. شهر هرات نیز مانند اکثریت شهرهای افغانستان، تحت تاثیر گسترش بی‌رویه شهرنشینی به صورت بی‌برنامه رشد کرده است. این شهر در ۳۰ سال گذشته شاهد تحولات زیادی از لحاظ جمعیتی و رشد شهری بوده اما بیشتر توسعه شهر با طرح‌های جامع موجود مطابقت ندارد. به همین دلیل، مناطق بی‌برنامه، غیررسمی و نامنظم جایگزین رشد بابرنامه شهری شده‌اند. در این پژوهش

الگوی مناسب توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی در افغانستان شناسایی شده است که تفصیل آن به شرح ذیل است: در حوزه سیاست‌گذاری ابعاد پنج‌گانه ۱) تدوین قوانین و دستورالعمل‌ها؛ ۲) رسمی‌سازی اقامت و امنیت سکونت؛ ۳) برنامه‌ریزی یکپارچه؛ ۴) بسیج نهادهای غیردولتی؛ و ۵) ایجاد سازوکار به منظور هماهنگی نهادهای مربوط شناسایی‌شد که هر بعد شامل چند مولفه می‌گردد. ابعاد شناسایی‌شده فوق با نتایج محققینی مانند [Nguyen *et al.*, 2015] و [Moshiri *et al.*, 2013] که قوانین و دستورالعمل‌ها، برنامه‌ریزی یکپارچه و نهادهای ذی‌نفع را به عنوان الگوهای مناسب برای توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی معرفی کرده‌اند، همخوانی دارد. مطالعات مختلف نشان می‌دهد که نبود دستورالعمل واحد ملّی و منطقه‌ای برای مدیریت سکونتگاه‌های غیررسمی [Jalili Sadrabadi *et al.*, 2023] و فقدان امنیت سکونت در این مناطق [Moshkini *et al.*, 2013] به عنوان چالش‌های اساسی، موجب ناکارآمدی طرح‌های ساماندهی و گسترش مشکلات شهری در بافت‌های غیررسمی، به‌ویژه در شهرهای میانی ایران با رویکرد سنتی مدیریت شهری [Daviran *et al.*, 2013] شده است. راهکارهای پیشنهادی شامل مشارکت سازمان‌های مردم‌نهاد و تشکل‌های محلی به عنوان حلقه ارتباطی میان دولت و ساکنان [Ganjlo & Saeedi Mofrad, 2019] و نهادسازی و استفاده از ابزارهای نوین برای یکپارچه‌سازی ظرفیت‌ها و منابع دولتی، عمومی، مردمی و جذب سرمایه‌های خصوصی [Ministers, 2024] است.

در حوزه اجرایی ابعاد شش‌گانه ۱) بُعد نهادی و مدیریتی؛ ۲) بُعد اجتماعی-فرهنگی و حقیقی؛ ۳) بُعد توسعه فیزیکی؛ ۴) بُعد عملکردی و ارایه خدمات اساسی؛ ۵) توانمندسازی ساکنان؛ و ۶) اشتغال و تقویت اقتصاد محلی شناسایی شد. که هر بُعد شامل یک سلسله مولفه‌ها می‌گردد. ابعاد شناسایی‌شده فوق به بهبود شرایط زندگی، زیرساخت‌ها و خدمات در سکونتگاه‌های غیررسمی شهر هرات کمک نموده و از جانبی هم مشابه به یافته‌های محققانی چون *اسدی محل‌چالی*، و *شمایی* و *پوراحمد* [Asadi Mahalchali, 2014; Shamai & Pourahmad, 2005] بوده است که تاکید بر جنبه اجتماعی-فرهنگی توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی دارند. به همین ترتیب مطالعات دیگر نیز برنامه بهسازی مشارکتی و بهبود ساختار فیزیکی سکونتگاه‌های غیررسمی با همکاری شهروندان را الگوی مناسب برای توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی دانسته‌اند [Asadi Mahalchali, 2014; Narayan, 2002l; Kigochie, 2001]. مطالعات متعدد بر ظرفیت‌های اجتماعی-مشارکتی سکونتگاه‌های غیررسمی و تاثیر توانمندسازی ساکنین از طریق دارایی‌های محلی در توسعه‌ی این بافت‌ها تاکید دارند [Hashempour *et al.*, 2022]. بهسازی این مناطق نیازمند تامین خدمات پایه مانند دفع آب‌های سطحی، جمع‌آوری زباله و مراکز آموزشی است [Pietro *et al.*, 2006] و عدم توجه به توسعه فیزیکی آن‌ها منجر به پیامدهایی مانند جدایی فضایی، تراکم جمعیت و کمبود خدمات می‌شود [Najafi Kani & Hamidi Firoozjaei, 2021]. اهداف کلان توانمندسازی این مناطق شامل بهبود شرایط محیطی، پیشگیری از گسترش اسکان غیررسمی، احداث مسکن مناسب و خدمات پایه برای کم‌درآمدها، و مشارکت ساکنان در تصمیم‌گیری‌ها است [Nura & Mahdi, 2011; Sharifinia *et al.*, 2011]. راهبردهای پیشنهادی شامل ارتقای زیرساخت‌ها با مشارکت ساکنان [Sharifinia *et al.*, 2011]، افزایش سرمایه اجتماعی برای توانمندسازی [Beidi Gharaghyeh & Arbabi, 2022; Sargolzaee Javan & Hadyani, 2017]، و اقدامات اقتصادی مانند آموزش‌های فنّی، ایجاد صندوق‌های قرض‌الحسنه و تعاونی‌ها [Sharifinia *et al.*, 2011] است.

در نهایت از آنجایی که تا به حال اقدامی متناسب با وضعیت موجود در حوزه توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی در افغانستان صورت نگرفته است و در شرایط فعلی پدیده شهرنشینی در پایتخت و شهرهای بزرگ افغانستان، بیش از هر وقت دیگر در حال گسترش است، ضرورت این پژوهش را به‌خوبی آشکار می‌سازد. زیرا اگر الگوی مناسبی برای توانمندسازی این سکونتگاه‌ها در این شرایط، تعریف نگردد مشکلات ناشی از آن زیرساخت‌های مادی و معنوی موجود کشور را دچار آسیب خواهد ساخت. بنابرین توقع می‌رود که نتایج حاصل از این پژوهش مورد توجه مسئولین ارگان‌های مدیریت شهری قرار گیرد. قابل ذکر است که داده‌ها و اطلاعاتی که در نتیجه این پژوهش به‌دست آمده است، می‌تواند برای دانشجویان، استادان و کارشناسان در حوزه مدیریت شهری مفید باشد. پژوهش حاضر با چالش‌هایی در گردآوری داده‌ها مواجه بود که بر کیفیت و کمّیت یافته‌ها تاثیر گذار بود. نخست، کمبود داده‌های موجود در خصوص سکونتگاه‌های غیررسمی شهر هرات یکی از محدودیت‌های اساسی این پژوهش به شمار می‌رود. این کمبود اطلاعات، دسترسی به داده‌های آماری دقیق و جامع را با مشکل مواجه ساخته و در نتیجه، تحلیل‌های کمّی را با محدودیت‌هایی روبه‌رو کرده است. دوم، فقدان داده‌های موثق و قابل اعتماد یکی دیگر از موانع پیش روی این مطالعه بود. عدم دسترسی به اطلاعات معتبر و مستند اعتبارسنجی یافته‌ها را دشوار ساخته و احتمال خطای داده‌ها را افزایش داده است. سرانجام، محدودیت‌های مربوط به جمع‌آوری داده‌های کیفی نیز، نتایج این پژوهش را تحت‌الشعاع قرار داده است. امتناع برخی از ساکنان سکونتگاه‌های غیررسمی از مشارکت در مصاحبه‌ها و همچنین عدم تمایل برخی از کارشناسان و متخصصان به همکاری، دسترسی به دیدگاه‌های متنوع و غنی را محدود کرده و از جامعیت یافته‌های کیفی کاسته است. این محدودیت‌ها بر دامنه تعمیم‌پذیری نتایج و ارایه الگوی جامع و کامل برای توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی شهر هرات تاثیر گذاشته‌اند.

با وجود تلاش برای رفع این محدودیت‌ها، پژوهشگر به ناچار به داده‌های محدود موجود بسنده کرده است، که این امر، ضرورت در نظر گرفتن این محدودیت‌ها در تفسیر و تعمیم یافته‌های مطالعه را دو چندان می‌کند.

نتیجه‌گیری

توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی شهر هرات مستلزم الگویی دو وجهی است که هم به سیاست‌گذاری و هم به اجرا توجه دارد. در بُعد سیاست‌گذاری، تدوین قوانین و دستورالعمل‌های شفاف، رسمی‌سازی اقامت و امنیت سکونت ساکنین، برنامه‌ریزی یکپارچه شهری، هماهنگی بین نهادهای دولتی و غیردولتی و ایجاد سازوکاری برای این هماهنگی ضروری است. در بُعد اجرایی، تمرکز بر تقویت نهادهای مدیریتی، ارتقاء وضعیت اجتماعی-فرهنگی و حقوقی ساکنین، توسعه فیزیکی زیرساخت‌ها، ارایه خدمات اساسی شهری، توانمندسازی مستقیم ساکنین از طریق آموزش و مهارت‌آموزی و تقویت اقتصاد محلی از طریق ایجاد فرصت‌های اشتغال حیاتی است.

تشکر و قدردانی: مصاحبه‌شوندگان در این تحقیق سهم ارزشمندی داشته‌اند. جای دارد از تمام آنها که با وجود مصروفیت‌های کاری زیاد، با حوصله‌مندی تمام مصاحبه‌ها را به‌خوبی انجام داده و ما را در کامیابی این تحقیق یاری نموده‌اند، اظهار سپاس و امتنان نماییم.

تاییدیه اخلاقی: موردی توسط نویسندگان گزارش نشده است.

تعارض منافع: هیچ نوع تعارضی در زمینه تضاد منافع بین نویسندگان و جامعه پژوهش وجود ندارد.

سهم نویسندگان: جلیل‌احمد پویا (نویسنده اول)، نگارنده مقدمه/روش‌شناس/پژوهشگر اصلی/تحلیلگر آماری (۶۰٪)؛ محمداجزاء شکوهی (نویسنده دوم)، نگارنده مقدمه /تحلیلگر آماری (۲۵٪)؛ براتعلی خاکپور (نویسنده سوم)، پژوهشگر کمکی/نگارنده بحث (۱۵٪)

منابع مالی: منابع مالی این پژوهش از جانب نویسنده اول تامین شده است.

منابع

- Adel Mehraban M (2015). A review of qualitative content analysis and its application in research. Isfahan: Isfahan University of Medical Sciences Publications. [Persian]
- Asadi Mahalchali M (2014). Explaining the principles and methods of empowering people in local communities in order to promote good urban governance. Proceedings of the Culture-Based Urban Planning National Conference. Isfahan: Sheikh Bahaei University. [Persian]
- Beidi Gharaghyeh R, Arbabi A (2022). Empowering informal settlements by emphasizing the social capital approach (case study: The city of Islamshahr). Sustainable Urban & Regional Development Studies Quarterly. 3(3):1-23. [Persian]
- Cowan R (2005). The dictionary of urbanism. Chicago: Streetwise Press.
- Daviran E, Kazemian G, Meshkini A, Eftekhari A, Kalhornia B (2013). Urban integrated management in arranging of informal settlement in Iran moderate cities. Urban Management. 10(30):53-68.
- Ganjloo A, Saeedi Mofrad S (2019). Role of non-governmental organizations and local communities on the social empowering of informal settlements. Geographical Research. 34(4):483-491. [Persian]
- Gharkhlo M, Mire M (2007). Social empowerment, a way for marginalization (Sheikh Abad Qom). Social Sciences. 2(3):111-126. [Persian]
- Golafshani N (2003). Understanding reliability and validity in qualitative research. The Qualitative Report. 8(4):597-606.
- Hashempour R, Seyfaei M, Salehi N (2022). Social empowerment in informal urban settlements based on assets. Engineering & Construction Management. 7(1):66-74. [Persian]
- Iran doust K (2011). Review the short experience of empowering the informal settlements, Kermanshah city as a case study. Geography and Development. 8(20):59-78. [persian]
- Jalili Sadrabadi S, Kaviani Y, Eskandari Dorbati Z (2023). Review of policies and regulations for the organization of informal settlements in Iran and the presentation of a legislative draft for the revision of empowerment and organization plans for informal settlements. Tehran: Islamic Consultative Assembly Research Center. [Persian]
- Kigochie PW (2001). Squatter rehabilitation projects that support home-based enterprises create jobs and housing: The case of Mathare 4A, Nairobi. Cities. 18(4):223-233.
- Lallana A (2012). Challenges of IDP protection. Herat: Internal Displacement Monitoring Centre (IDMC), Norwegian Refugee Council (NRC), Samuel Hall Consulting, The Joint IDP Profiling Service.
- Lincoln YS, Guba EG (1985). Naturalistic inquiry. London: SAGE publications.
- Loda M, Preite M, Tartaglia M (2013). Herat strategic masterplan a vision for the future. 1st edition. Florence: FLORE.
- Ministers (2024). Legal affairs of the presidency. Tehran: Laws and Regulations Portal of Iran. [Persian]
- Mohammadi Doost S, Moradi Rizi M, Khani Zadeh A (2018). Urban management in urban poor settlements assess the role of empowerment with emphasis on the wishes of the residents (case study: Isfahan Zainabiyya neighborhood). Geographical Planning of Space Quarterly Journal. 8(29):147-166. [Persian]
- Morgan J (2016). Participation, empowerment and capacity building: Exploring young people's perspectives on the services provided to them by a grassroots NGO in sub-Saharan Africa. Children and Youth Services Review. 65:175-182.
- Moshiri F, Sarafi M, Dehban M (2013). The position of social capital in empowering and organizing communities living in informal settlements. Proceedings of the International Conference on Geography, Urban Planning and Sustainable Development. Tehran: University of Tehran. [Persian]
- Moshkini A, Sadeqi Y, Akbari M (2013). Residence security, the organization key to informal settlements case study: Tehran metropolis district (Eslamshahr, Nasim Shahr, and Gulistan) and Karaj in Alborz Province. Geography and Environmental Planning. 50(2). [Persian]

Publishing Institute. [Persian]
- Sharifnia Z, Nura MR, Sanadgol M (2011). Improvement and organization of informal habitation with emphasis on economic, social, anatomical and environmental indicators Case study: In Azadshahr (Gholam Tape Bazi District). Geographical Journal of Territory. 8(30):121-134. [Persian]
- Shieh E, Habibi K, Kamali Nasab H (2011). The process of formation and expansion of informal settlements Case study: Sohrabiye district of Karaj. Housing and Rural Environment. 30(133):39-48. [Persian]
- Tawakoli Nia J, Salehi M, Saiedi Fard F (2013). Empowerment of informal settlements based on the development of local communities. Proceedings of the First National Conference on Urban Development Over Time. Qazvin: Imam Khomeini International University. [Persian]
- UN-Habitat (2015). State of Afghan cities report. Nairobi: United Nations Human Settlements Programme.
- UN-Habitat (2016). Inter-agency durable solutions initiative: Profile and response plan of protracted IDP settlements in Herat. Nairobi: United Nations Human Settlements Programme.
- UNHCR (2024). Spatial profiling of Herat and Kandahar 2023. Geneva: United Nations High Commissioner for Refugees.
- University of Florence (2013). Herat strategic masterplan: A vision for the future. Florence: Polistampa.
- Zhou X, Wang YC (2011). Spatial-temporal dynamics of urban green space in response to rapid urbanization and greening policies. Landscape and Urban Planning. 100(3):268-277.
- Najafi Kani AA, Hamidi Kh (2021). Challenges and strategies of spatial development of informal settlements in intermediat cities: A case study in Babol. Geographical Planning of Space Quarterly Journal. 11(39):217-238. [Persian]
- Narayan D (2002). Empowerment and poverty reduction: A sourcebook. Washington, D.C.: World Bank Publications.
- Nguyen T, Le C, Tran TB, Bryant S (2015). Citizen participation in city governance: Experiences from Vietnam. Public Administration and Development. 35(1).
- NIBP (2011). Capacity development plan (2011-2014). Kabul: National Institution Building Project.
- OCHA (2022). Afghanistan: Informal settlement assessment-Trends analysis between rounds 1 and 2 (December 2020). New York: ReliefWeb.
- Pietro G, Elliott DS, Gabriella YC (2006). A home in the city: UN millennium project report on improving the lives of slum dwellers. Global Urban Development Magazine. 2(1).
- Pourmohammdi MR, Oskouee A (2024). A meta-combination of studies on the empowerment of informal settlements in Iran. Proceedings of the 10th National Conference and 3rd International Conference on Urban Planning and Urban Management. Mashhad: Ferdowsi University of Mashhad. [Persian]
- Pourrajabi M, Majdi AA (2023). The role of government economic support in empowering informal residential areas. Social Development and Welfare Planning. 14(55):263-300. [Persian]
- Shamai A, Pourahmad A (2005). Urban improvement and renovation from the point of view of geography. 1st edition. Tehran: University of Tehran Printing and